

ASPECTE ALE INSURECȚIEI NAȚIONALE ARMATE, ANTIFASCISTE ȘI ANTIIMPERIALISTE DIN AUGUST 1944*

I

Evenimentele din august 1944 constituie o strălucită încununare a unui glorios trecut de luptă purtată de-a lungul veacurilor pentru eliberare socială și națională, o remarcabilă sinteză a secolelor eroice de bătălii revoluționare pentru ideile unității statale, independenței, dreptății și progresului social, împotriva exploatării și asupririi.

În această largă optică istorică, insurecția națională armată, antifascistă și antiimperialistă marchează, ca o nepieritoare piatră de hotar, începutul unei ere noi în viața patriei, din perspectiva căreia întreaga evoluție istorică a poporului român își luminează mai adânc sensurile, conferind tradițiilor pe care le continuăm astăzi întreaga lor măreție și demnitate. „Eliberarea țării de sub jugul fascist și victoria insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste de la 23 August 1944 — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — au marcat începutul unei epoci istorice noi în dezvoltarea societății românești, au deschis poporului român perspectiva făuririi unei vieți noi, demne și independente”¹.

II

În desfășurarea celui de-al doilea război mondial, începînd cu 1943, se produsese mutații hotărîtoare în favoarea coaliției antihitleriste. Astfel, pe frontul estic european, categorica victorie de la Stalingrad (azi Volgograd) a Armatei Sovietice, completată și definitivată de cea de la Kursk-Orel-Belgorod, a determinat cotitura radicală în mersul războiului în favoarea forțelor antifasciste².

---

* În legătură cu pregătirea și desfășurarea insurecției, vezi: P. Bunta, *Insurecția armată din august 1944 — cotitura istorică în viața poporului român*, în *ActaMN*, nr. 1/1964, p. 1—35; *Buletinul Academiei Militare — număr special*, nr. 3/1969; P. Bunta, G. Protopopescu, *Insurecția națională armată, antifascistă și antiimperialistă din august 1944 — eveniment cardinal în lupta poporului român pentru independență națională*, în *Marisia*, VIII/1978, p. 555—587.

¹ Nicolae Ceaușescu, *Expunere la sesiunea solemnă consacrată sărbătoririi a șase decenii de la făurirea statului național unitar român*, Edit. politică, București, 1978, p. 19.

² Florin Constantiniu și alții, *Despre periodizarea celui de-al doilea război mondial*, în *Revista de istorie*, nr. 6, tomul 27/1974, p. 941—947.

În Extremul Orient, aliații, după înfrângerea decisivă a flotei japoneze în bătălia aeronavală din largul insulei Midway (4—7 iunie 1942), se apropiau de arhipelagul nipon, iar prin cucerirea insulelor: Noua Georgie (iunie 1943), Gilbert (20 noiembrie 1943), Noua Anglie (16 decembrie 1943) și Bougainville (1 noiembrie 1943), aliații își creaseră premisele strategice ale cuceririi arhipelagului Marianelor (iulie 1944) de pe ale cărei baze terestre bombardierele strategice ale S.U.A. vor începe acțiunea directă asupra Japoniei.

În Africa, după victoria aliaților de la El-Alamein (23 octombrie—3 noiembrie 1942), trupele germano-italiene sînt bătute succesiv, fiind silită să capituleze la 13 mai 1943. Ca urmare a eliberării întregii zone a Maghrebului arab, forțele aliate debarcă la 10 iulie 1943 în Sicilia și la 3 septembrie 1943 în Calabria.

În aceste condiții militare, la 25 iulie 1943, dictatorul fascist al Italiei, Benito Mussolini, este arestat, noul guvern Badoglio încheind armistițiul la 3 septembrie 1943.

Anul 1944 accentuează dezagregarea militară a Axei.

La 6 iunie 1944 — „Ziua cea mai lungă“ —, se deschide cel de-al doilea front în Europa, prin debarcarea trupelor anglo-americano-franco-polono-belgiano-olandezo-cehoslovace, circa 1.000.000 de oameni, în Normandia³. Debarcarea normandă este urmată, la 15 august 1944, de debarcarea aliaților pe coasta provensală a Franței. La 13 septembrie 1944, trupele aliate din nord vor face joncțiunea cu cele din sud în regiunea Dijon, după ce insurecția pariziană, cu sprijinul Diviziei 2 blindate a Franței libere (generalul Leclerc) va elibera „Orașul-lumină“ la 25 august 1944.

Ofensiva Armatei Sovietice — care a avut ponderea principală a războiului în Europa — înaintează victorioasă, eliberînd definitiv marele oraș al revoluției de pe Neva — Leningradul, apoi Novgorodul, bazinul Donului, Ucraina, Crimeea, Carelia, Bielorusia, republicile baltice, ajungînd în nord-estul României, în zona Iași — Chișinău.

De asemenea, nota caracteristică a perioadei (1943—1944) este tendința generală a popoarelor înspre o democrație cît mai largă, iar, în acest context, avîntul mișcării revoluționare și antiimperialiste mondiale crește considerabil, ca urmare a schimbării raportului de forțe în dinamica lumii contemporane.

La cristalizarea acestei tendințe un aport deosebit a avut lupta antifascistă organizată de către partidele comuniste și muncitorești în cadrul unor largi mișcări de rezistență, ca, spre exemplu, în Franța, Belgia, Olanda, Norvegia, Danemarca, Italia, Iugoslavia, Albania, Grecia etc. Ca urmare, ponderea politică a partidelor comuniste și muncitorești a trecut pe primul plan al vieții social-politice.

În aceste condiții internaționale, succesul politicii P.C.R. a fost determinat de realismul cu care a luat în considerare particularitățile concrete, specifice în care activa, precum și de înțelegerea acțiunii unor fac-

³ Constantin Șerban, *Debarcarea anglo-americană în Normandia (6 iunie 1944)*, în *Revista de istorie*, nr. 6, tomul 27/1974, p. 857—870.

tori complecși care i-au imprimat caracteristici și trăsături noi, propriei vieții politice a României.

Analizând situația creată în urma împingerii țării noastre în războiul antisovietic, P.C.R. și-a fixat strategia și tactica, îndreptată spre mobilizarea și unirea tuturor forțelor antifasciste, împotriva dictaturii antonesciene și cotropitorilor hitleriști, pentru scoaterea României din războiul antisovietic. În platforma din 6 septembrie 1941, P.C.R. chema partidele, grupările și personalitățile politice, toți patrioții, la crearea unui larg front patriotic împotriva fascismului și războiului hitlerist. Platforma cuprindea revendicări vitale ale poporului român: încetarea războiului împotriva Uniunii Sovietice și lupta alături de U.R.S.S. și de toate popoarele iubitoare de libertate împotriva Germaniei hitleriste, alungarea naziștilor din țară, recucerirea libertății și independenței naționale a României, răsturnarea dictaturii antonesciene, formarea unui guvern din reprezentanții tuturor forțelor patriotice, eliberarea părții de nord a Transilvaniei și altele⁴.

Procesul de înmănunchiere a tuturor forțelor patriotice a cunoscut, în întreaga perioadă a dictaturii antonesciene, un drum ascendent. Sub conducerea partidului comunist, lupta antifascistă s-a transformat într-o puternică *mișcare de rezistență*, cuprinzând toate forțele antifasciste și patriotice, care a culminat cu încadrarea tuturor acestora în acțiunile insurecționale din august 1944. Încheind procesul de coalizare a mișcării de rezistență din România, centrat pe coloana vertebrală a Frontului Unic Muncitoresc (realizat în aprilie 1944), P.C.R. a înfăptuit, totodată, izolarea completă a guvernanților fasciști de principalele partide politice, de întregul nostru popor.

În asemenea condiții politice, s-a putut trece la *organizarea insurecției*. „Realizând o largă unitate a tuturor forțelor patriotice naționale, întărind colaborarea cu forțele militare, în condițiile internaționale favorabile create de victoriile obținute împotriva Germaniei de Uniunea Sovietică, de celelalte forțe ale coaliției antihitleriste — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu —, partidul nostru a organizat și înfăptuit în mod victorios insurecția națională antifascistă și antiimperialistă de la 23 August 1944”⁵.

O importanță majoră în ce privește stabilirea planului de acțiune al insurecției a avut *consfătuirea organizată din inițiativa P.C.R. în noaptea de 13/14 iunie 1944*, într-o casă conspirativă a partidului din București, Calea Moșilor nr. 103.

La această consfătuire au participat reprezentanții partidului comunist, ai palatului și ai armatei.

Din partea palatului și a armatei au fost prezenți: generalii Constantin Sănătescu, Aurel Aldea, Gheorghe Mihail, Constantin Vasiliu-Rășcanu, colonel Dumitru Dămăceanu, Grigore Niculescu-Buzești, Ion Mocioni-Stircea și Mircea Ioanițiu. Partidul Comunist Român a fost reprezentat de Lucrețiu Pătrășcanu și Emil Bodnăraș.

⁴ *Documente din istoria Partidului Comunist din România*, ed. II, 1953, p. 349.

⁵ Nicolae Ceaușescu, *op. cit.*, p. 19.

La consfătuire a fost prezentat mai întâi *planul palatului*, așa-zisul *plan Gigurtu*⁶, constând în înlocuirea generalului Ion Antonescu cu ing. filogerman Ion Gigurtu — fost prim-ministru al guvernului de tristă amintire al dictaturii carliste care primise la 30 august 1940 dictatul fascist de la Viena, compromis deci în fața poporului român —, a lui Mihai Antonescu, precum și a citorva miniștri de la ministerele-cheie (război, interne, externe etc.), a șefului Marelui Stat Major și a prefectului poliției Capitalei. Deci, în esență, era vorba de o remaniere a guvernului, urmînd ca noul guvern să încheie armistițiul cu Națiunile Unite⁷.

Planul era utopic, întrucît hitleriștii ar fi intervenit imediat, ocupînd complet țara și nimicind orice rezistență (cazul Ungariei din martie 1944), iar pe de altă parte nu prevedea întoarcerea armelor împotriva Germaniei naziste, lucru dorit de întregul nostru popor.

Criticînd planul palatului cu argumente politice și militare perfect logice și pe deplin realiste, reprezentanții P.C.R. au prezentat *planul de acțiune al partidului comunist*, care prevedea: ridicarea cu forța armată, atît pe front cit și în interior, cu concursul tuturor forțelor disponibile, începînd cu armata și cu formațiunile patriotice de luptă, împotriva mașinii de război hitleriste; arestarea guvernului antonescian; scoaterea țării din războiul antisovietic și continuarea războiului alături de Națiunile Unite pînă la victoria finală împotriva fascismului. Deși în timpul discuțiilor (care au durat de la ora 22 pînă la ora 04) s-au manifestat șovăieli din partea unora dintre participanți, pînă la urmă planul propus de partidul comunist a fost adoptat în unanimitate.

La consfătuirea din noaptea de 13/14 iunie 1944, după o analiză amănunțită a situației interne și externe a țării, s-a ajuns la următoarele concluzii principiale⁸:

1 Necesitatea *coordonării acțiunilor politice* ale celor patru partide (P.C.R., P.S.D., P.N.Ț., P.N.L. — n.n.);

2 Renunțarea la orice formulă teoretică și adoptarea unei *acțiuni ferme* pentru răsturnarea cît mai grabnică a regimului (antonescian — n.n.) și schimbarea orientării politice a țării;

3 În legătură cu componența viitorului guvern se avea în vedere una din următoarele *trei forme*, în ordinea preferinței:

- a) Președinte de Consiliu și miniștri civili,
- b) Președinte de Consiliu militar și miniștri civili,
- c) Președinte de Consiliu militar și miniștri militari;

4 *Data declanșării insurecției* se va fixa în raport cu stadiul pregătirilor militare. (Imediat după aceea, s-a și fixat data începerii insurecției

⁶ Dumitru Dămăceanu, *Pregătirea militară a insurecției armate sub conducerea P.C.R., în 23 August 1944 — culegere de articole*, Edit. politică, București, 1964, p. 46; cf. dr. Gheorghe Zaharia, *Insurecția, unica soluție*, în *Magazin istoric*, nr. 8/1974, p. 11.

⁷ V. Dumitru Tuțu, *Tratative și contacte ale guvernului și burgheziei române pentru ieșirea din războiul dus alături de Germania hitleristă*, în *ActaMN*, nr. XV/1978, p. 603—616.

⁸ *Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, dos. nr. 7989 (Amintirile lui D. Dămăceanu).*

la 26 august 1944⁹.) *Pregătirea politică va trebui să țină pasul cu cea militară; și*

5 *Să se transmită în străinătate, în maximum o săptămână, hotărîrea țării de răsturnare a regimului antonescian, de ieșire din războiul contra aliaților și de alăturare la lupta împotriva fascismului.*

Totodată, la consfătuire s-a căutat, fără a se reuși însă, să se constituie un *Comitet Militar* cu misiunea de a pregăti în minimum de timp întreaga acțiune militară a insurecției. Această sarcină a fost preluată de gen. C. Sănătescu, sprijinit de multe ori de către L. Pătrășcanu și E. Bodnăraș, prin relațiile ce le aveau în armată.

Fără îndoială, consfătuirea din noaptea de 13/14 iunie 1944 este piatra de hotar în ce privește stabilirea planului de acțiune insurecțional și a multora dintre elementele pregătirii militare.

Perioada dintre 13/14 iunie și 23 august 1944 se caracterizează prin numeroase *consfătuiri conspirative* ale celor angajați în pregătirea generală a insurecției, consfătuiri la care au fost analizate și s-au cristalizat următoarele probleme¹⁰:

A) Insurecția armată va fi declanșată și condusă din Capitală¹¹;

B) Pentru documentarea mai precisă a comandamentului sovietic, un ofițer superior urma să treacă linia frontului în regiunea Moldovei. De asemenea, s-au mai analizat și concretizat *măsurile de luat* pentru rezolvarea următoarelor probleme:

1 înarmarea și folosirea formațiunilor patriotice, care urmau să lupte alături de unitățile militare;

2 redactarea, tipărirea și difuzarea proclamației regelui și a manifestului noului guvern;

3 desemnarea din vreme a membrilor guvernului și a capilor de autorități la ministerele cele mai importante (Ministerul de război, Ministerul de interne, Șeful Mareșului Stat Major, Inspectoratul Jandarmeriei, Directorul general al siguranței statului, Prefectul poliției Capitalei etc.);

4 întocmirea din timp a decretelor referitoare la anumite măsuri, care urmau să se ia în primele momente ale declanșării insurecției;

5 eliberarea imediată a internaților și deținuților politici care urmau să ia parte la desfășurarea acțiunilor;

6 măsurile de pază a palatului regal și noului guvern;

7 arestarea anumitor persoane, în frunte cu generalul Ion Antonescu și Mihai Antonescu, precum și a ambasadorului german Manfred von Killinger.

⁹ *Arhivele Ministerului Afacerilor Externe*, dos. nr. 71/939, E. 9. XX, fila 32; cf. general-maior Eugen Bantea, *Insurecția națională antifascistă din România în jurnalul de război al Grupului de armate german „Ucraina de sud”* (partea întâia), în *Revista de istorie*, nr. 6, tomul 27/1974, p. 918.

¹⁰ *Arhiva C.C. al P.C.R.*, fond 1, dos. nr. 7989.

¹¹ Înaintea acestei concluzii, s-au analizat și alte trei ipoteze:

a) din partea de nord a Moldovei, unde se aflau trupele sovietice (din zona Iași);

b) de pe front din mijlocul trupelor (în regiunea Roman);

c) din munții Olteniei (regiunea Tg. Jiu).

Sub îndrumarea directă și permanentă a P.C.R., s-a desfășurat o complexă activitate pentru traducerea în viață a hotărîrilor adoptate la conșfătuirea din 13/14 iunie 1944 și la cele care au urmat.

Pregătirea militară a insurecției s-a desfășurat în următoarele direcții¹²:

1 *Pregătirea militară pe front*, cu un caracter mai mult de informare a anumitor comandamente de mari unități. Scopul acestei pregătiri era de a crea condițiile pentru ralierea imediată a trupelor române de pe front Armatei Sovietice și de a se întoarce armele împotriva armatei hitleriste;

2 *Pregătirea militară în interior*, cu un caracter de linie generală și de detalii, centrată pe trei probleme majore:

- a) — pregătirea militară în ansamblul ei național;
- b) — pregătirea militară în Capitală;
- c) — pregătirea militară în Valea Prahovei.

Pregătirile militare insurecționale comportau multe dificultăți datorită numărului mare de trupe hitleriste aflate în România. Astfel, la 15 iunie 1944 hitleriștii aveau în zona frontului Moldovei 460.000 oameni, în zona etapelor 157.000, iar în zona interioară 58.000 oameni, dintre care în Capitală și în împrejurimile sale se aflau aproximativ 11.000 soldați și ofițeri hitleriști, precum și aproape 30.000 de oameni încadrați în formațiuni paramilitare hitleriste.

Din trupele regulate, 8.000 de oameni erau în București, iar restul de 3.000 erau dislocați la nord de Capitală în raioanele Tunari, Pipera, pădurea Băneasa, Otopeni¹³.

În regiunea petroliferă, hitleriștii aveau 24.887 oameni¹⁴. Față de această situație a efectivelor hitleriste, trupele române care se găseau în Capitală totalizau 3.986 oameni, iar în apropiere de București se mai găseau unități de artilerie antiaeriană, un batalion de parașutiști la Pipera, un regiment de pionieri aero la Otopeni, precum și diferite alte subunități¹⁵.

O analiză sumară a raportului de forțe ducea la concluzia că inamicul era superior din punct de vedere numeric, atît în ansamblul național, în zona Capitalei, cît și în interiorul orașului. Dar, într-o apreciere justă a raportului de forțe, nu trebuie să se aibă în vedere numai factorii cantitativi, ci și factorii calitativi.

În această optică, conducerea pregătirii insurecției îndrumată de P.C.R. a avut în vedere unele avantaje de ordin calitativ, care au determinat înclinarea balanței victoriei în favoarea forțelor insurecționale. Astfel, forțele noastre erau în general grupate și, avînd o înaltă capacitate manevrieră, puteau fi folosite masiv pe direcțiile sau asupra obiectivelor importante, pe cînd trupele hitleriste erau dispersate, avînd de rezolvat probleme deosebit de dificile pentru a se putea concentra (comunicațiile

¹² Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, dos. nr. 7989 (Amintirile lui D. Dămăceanu).

¹³ Colonel Gheorghe Tudor, *Acțiunile desfășurate de unitățile militare împreună cu formațiunile de luptă patriotice pentru zdrobirea trupelor hitleriste din zona orașului București*, în *Buletinul Academiei Militare* (număr special), 3/1969, p. 22.

¹⁴ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, dos. nr. 7989, filele 39—45.

¹⁵ Colonel Gheorghe Tudor, *op. cit.*, p. 22.

interceptate, legăturile telefonice tăiate, podurile distruse etc.). De asemenea, trupele române acționau în strînsă cooperare cu formațiunile de luptă patriotice și erau sprijinite de întregul nostru popor, ceea ce stimula și mai mult moralul lor ridicat, izvorit din conștiința deplină că luptau pentru o cauză dreaptă, pentru eliberarea patriei de sub dominația fascistă.

De asemenea, un factor de majoră importanță a fost acela că forțele insurecționale angajate în bătălia Bucureștiului au fost treptat întărite, ca urmare a unei largi și îndrăznețe manevre de forțe și mijloace, executată de comandamentul român într-un timp scurt (inițial, întărirea cu 6 batalioane de jandarmi, apoi cu alte unități și subunități — din Divizia a 9-a infanterie, Centrul motomecanizat Tîrgoviște etc.) —, fapt ce a dus, în final, la schimbarea situației și sub raport numeric în favoarea forțelor insurecționale¹⁶.

O altă problemă de mare importanță în ce privește analizarea situației și luarea unei hotărîri juste, care a dus la obținerea victoriei, a fost declanșarea simultană și prin surprindere a acțiunilor de luptă ale forțelor insurecționale pe întregul teritoriu de atunci al țării, ceea ce a împiedecat inamicul să aducă trupe numeroase în raionul Capitalei pentru a schimba situația în favoarea sa. De asemenea, toate încercările hitleriste de a aduce trupe, din afara granițelor (Iugoslavia, Bulgaria, Ungaria) sau de a executa manevre de trupe pe teritoriul țării au fost lichidate de forțele insurecționale în colaborare cu întregul popor român.

În contextul de mai sus, considerăm că un sprijin substanțial, atît în ce privește stabilirea momentului declanșării insurecției, cît și în ce privește punerea comandamentului suprem hitlerist (O.K.W.) în situația de a nu putea crea rezerve din trupele de pe frontul Moldovei, pe care să le arunce asupra forțelor insurecționale, fapt ce a ușurat substanțial victoria insurecției, a fost puternica ofensivă a Armatei Roșii declanșată la 20 august 1944 în zona Iași—Chișinău. Operațiunile de pregătire a insurecției au însumat o vastă activitate, discutarea și analizarea multilaterală a numeroase și felurite probleme de la cele de ordin general pînă la cele mai mici amănunte cu caracter tehnic-militar. Aceasta, întrucît de modul atent și minuțios cum se efectua pregătirea, depindea victoria insurecției.

Ca urmare a arestării guvernului antonescian în frunte cu generalul Ion Antonescu, în seara de 23 august a fost constituit noul guvern, sub președinția generalului C. Sănătescu. Mai tîrziu, în jurul orei 22, a fost difuzată prin radio proclamația regală, al cărei text fusese în prealabil pus de acord cu reprezentanții P.C.R. Proclamația regală anunța lichidarea dictaturii antonesciene, ieșirea României din războiul împotriva coaliției antihitleriste și prevedea trecerea la luptă armată, alături de forțele acestei coaliții, pentru alungarea ocupanților fasciști. „Un nou guvern de uniune națională — se spune în proclamație — a fost însărcinat să aducă la îndeplinire voința hotărîtă a țării de-a încheia pacea cu Națiunile Unite... Din acest moment încetează lupta și orice act de ostilitate împotriva Armatei Sovietice, precum și starea de război cu Marea Britanie și Statele Unite“. După ce declarația regală arăta că noul guvern va

¹⁶ *Ibidem*.

respecta și garantează drepturile și libertățile cetățenilor țării, ea se încheia astfel: „Alături de armatele aliate și cu ajutorul lor, mobilizând toate forțele națiunii, vom trece hotarele impuse prin actul nedrept de la Viena pentru a elibera pământul Transilvaniei noastre de sub ocupația străină... cu deplină încredere în viitorul neamului românesc, să pășim hotărâți pe drumul înfăptuirii României de miine, unei Românie libere, puternice și fericite”¹⁷.

Trupele române — fără nici o ezitare — și formațiunile de luptă patriotice au trecut încă în seara zilei de 23 August 1944 la lichidarea trupelor naziste aflate în Capitală și în întreaga țară. Bucureștiul a fost eliberat de către forțele insurecționale în ziua de 28 august 1944, iar întregul teritoriu național a fost curățit de trupele fasciste pînă la 25 octombrie 1944, armata română participînd — în continuare — alături de Armata Roșie, la eliberarea Ungariei, Cehoslovaciei și Austriei pînă la zdrobirea definitivă a Germaniei naziste. „În luptele purtate în comun de ostașii români și sovietici pentru nimicirea fascismului — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — s-au pecetluit pe veci frăția de arme româno-sovietică, prietenia trainică dintre cele două popoare”¹⁸.

Pregătirea temeinică a insurecției, desfășurarea ei, în esență conform planului elaborat de P.C.R. și celelalte forțe insurecționale, eroismul clasei muncitoare și al ostașilor, al comandanților și micilor comandanți, dîrzenia și hotărîrea lor, izvorite din dreptatea cauzei pentru care luptau, au determinat succesul insurecției.

Referitor la trăsăturile caracteristice ale artei militare manifestate în cursul desfășurării insurecției, se cuvin a fi subliniate cîteva dintre coordonatele majore reieșite din pregătirea și desfășurarea operațiunilor insurecționale duse de către armata română și formațiunile de luptă patriotice împotriva hitleriștilor în augustul „fierbinte” al anului 1944.

Astfel, în primul rînd, arta militară insurecțională se caracterizează printr-o pregnantă notă de *originalitate*, izvorită din particularitatea sa specifică — caracterul larg național. Problematika de esență a organizatorilor insurecției consta, înainte de orice, în rezolvarea *coordonării* acțiunii tuturor forțelor insurecționale: armata, formațiunile de luptă patriotice, întregul popor. Dacă, în ce privește primele două forțe, acțiunea de coordonare a îmbrăcat un caracter concret încă din perioada pregătirii insurecției, Partidul Comunist Român reușind să-și subordoneze nu numai formațiunile de luptă patriotice pe care le organizase și le conducea nemijlocit, dar și armata, în ce privește cea de-a treia forță — întregul popor, problema îmbracă un caracter inedit și în multe cazuri chiar necunoscut!

În general, comandamentele noastre operaseră pînă atunci într-un „stil clasic”, adică totalitatea măsurilor luate se referea la două fronturi constituite, față de care se operau manevrele ofensive sau defensive impuse de realitatea situației concrete într-un moment sau altul. De astă dată, se opera în condiții specifice, împotriva unor grupări de forțe ina-

¹⁷ *România liberă*, din 24 august 1944.

¹⁸ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilaterale dezvoltate*, vol. 4, p. 376.

mice, izolate în timp și spațiu, organizate pentru rezistență la încercuire sau împotriva unor coloane, cu toate măsurile de siguranță luate, care încercau să se strecoare spre cununa carpatică, spre Banat sau chiar înspre sud — peninsula Balcanică. Aceste operațiuni „descusute“ solicitau rezolvarea unor probleme complexe, ca spre exemplu: încercuirea și lichidarea „insulelor“ de rezistență inamice¹⁹, încercuirea și interceptarea coloanelor etc. Problema-cheie în astfel de situații era informarea — operativă și completă — precum și întărirea imediată, cu populația, a propriilor grupări de luptă. Aceste măsuri nu se puteau prevedea; ca atare, ele trebuiau luate ad-hoc, funcție de inamic și de intențiile sale. Pornind de la aceste teze generale, trebuie subliniat faptul că întreaga populație a țării a dat un sprijin nemijlocit, prin bogăția și exactitatea informațiilor furnizate forțelor insurecționale. Pe de altă parte, în nenumărate cazuri, populația s-a alăturat forțelor insurecționale, luptând cu arma în mână împotriva inamicului comun. Cu alte cuvinte, pentru rezolvarea acestor complexe situații era vorba de inițiativa comandamentelor locale și de liberul consimțământ al întregii populații. Datorită, pe de o parte, spiritului antifascist mereu crescând al întregului popor român, pe de altă parte, muncii consecvente de propagandă a comuniștilor, masele largi populare din România s-au încadrat în contextul general al efervescentei revoluționare antifasciste, aducând o prețioasă contribuție la victorie. Spre cinstea ei, întreaga armată română s-a ridicat la luptă hotărâtă antifascistă, fapt ce a determinat inițiative locale de mare valoare în contextul general al obținerii victoriei antifasciste.

Însă, pentru nimicirea inamicului din interiorul țării — forțele hitleriste —, în fața forțelor insurecționale românești se punea problema complexă a zdrobirii oricăror încercări de ajutorare a acestuia, venite din exterior (din afara frontierelor de atunci ale țării). În mod cu totul special erau vizate frontierele de nord-vest, vest și sud, care canalizau direcții de importanță strategică majoră. Frontierele de nord-vest și vest puteau fi utilizate în scopul de a se împinge rapid grupări de forțe (din Ungaria și Iugoslavia) pentru ocuparea, implicit bararea trecătorilor Carpaților meridionali în vederea închegării unui front continuu pe crestele munților acordat cu cel din Balcani în zona Porților de Fier. În ce privește frontiera de sud aflată la numai 60 km de Capitala țării — centrul insurecției —, problema constituia, de asemenea, un real pericol, grupări inamice venite de la sud putând acționa rapid înspre inima insurecției.

În plan strategic, arta militară românească trebuia să soluționeze deci, pe de o parte, nimicirea grupărilor hitleriste din interior, acționând ofensiv, pe de altă parte, trebuia să se orienteze înspre pararea loviturilor din exterior, cu alte cuvinte să acționeze defensiv, făcând față, de fapt, aproape unei încercuiri. Pentru rezolvarea primei probleme, a luptei în condiții „neclasice“, experiența bogată a comuniștilor folosită mai ales

¹⁹ General-maior Eugen Bantea, *Insurecția națională antifascistă din România în jurnalul de război al Grupului de armate german „Ucraina de sud“* (partea a II-a), în *Revista de istorie*, nr. 7/1974, p. 1068 (Atrage atenția asupra faptului că directiva O.K.H. din 26 august 1944, indica constituirea unor „grupări de împotrivire“ în aria insurecțională românească).

în mișcarea de rezistență antifascistă, precum și sprijinul larg al întregului popor, asigurau succesul. În ce privește defensiva de la frontiere, problema ridică o altă optică. Pe de o parte, era vorba de fronturi „clasice”, avînd însă caracterul unei lupte pe și pentru comunicații, ceea ce conferea operațiunilor caracterul de discontinuitate; de aici, defensiva îmbrăca aspectul unor lupte în încercuire, cu flancurile și spatele bine organizate și apărate. Informarea precisă și la timp juca și aici un rol primordial, pe care în majoritate și l-a asumat, voluntar, tot populația. Mai mult, pe măsură ce interiorul țării era curățat de hitleriști, forțele române se grupau la frontiere în vederea abordării viitoarelor operațiuni ofensive strategice împotriva fasciștilor, creînd astfel spațiul strategic necesar regrupării forțelor Armatei Roșii în vederea continuării, cot la cot, a ofensivei. În acest sens, considerăm și înțelegerea faptului că aliații sovietici s-au grăbit să vină în ajutorul forțelor române, operînd deja la 29 august 1944 în zona Ploiești împotriva hitleriștilor și apoi la 5—6 septembrie 1944 în zona Turnu Severin. Datorită tuturor faptelor arătate mai înainte, forțele române nu numai că au barat încercările de pătrundere ale hitleriștilor din exterior, dar au făcut inutilă încercarea germanilor de a ocupa defileele Carpaților Meridionali sau de a-și organiza apărarea pe Munții Apuseni — ultima barieră spre Cimpia Tisei²⁰ —, păstrînd, totodată, în podișul transilvan un cap de pod de circa 50.000 km pătrați în care s-au regrupat forțele aliate și cele românești venite din Moldova sau din sud, în vederea trecerii la ofensivă înspre Transilvania de nord și Europa centrală.

Îmbinînd judicios operațiunile militare „clasice” cu cele „neclasice”, avînd la bază experiența și conducerea Partidului Comunist Român, precum și alăturarea nemijlocită a întregului popor, Armata română și Formațiunile de luptă patriotice au reușit, prin acțiunile lor ferme și eroice, nu numai să-i înfrîngă pe hitleriști, dar și să confere artei militare românești noi și importante valențe, care o situează pe treptele cele mai înalte ale contemporaneității.

III

Insurecția națională antifascistă și antiimperialistă din august 1944, rezultat obiectiv al procesului îndelungat de luptă a maselor populare împotriva asupririi, pentru asigurarea independenței și suveranității naționale — constituind o cotitură istorică în viața poporului român, a însemnat în același timp un eveniment deosebit de important internațional, atît sub aspect politic cît și militaro-strategic. „Victoria insurecției și intrarea armatei române în războiul antihitlerist — se arată în *Programul P.C.R.* — au fost apreciate pe plan internațional ca acte cu profunde implicații asupra cursului celui de-al doilea război mondial. Aceasta a accelerat prăbușirea frontului fascist în această zonă a Europei, a dejuca

²⁰ C. Căzânișteanu, M. Ionescu, *Insurecția națională antifascistă armată din România — eveniment strategic de mare însemnătate în desfășurarea ultimului conflict mondial*, în *Revista de istorie*, nr. 5/1974, p. 684.

încercările lui Hitler și Antonescu de a organiza pe teritoriul României o nouă linie de rezistență militară, a deschis calea înaintării rapide a trupelor sovietice în Balcani și spre centrul continentului²¹.

După cum se știe, în calculele militar-strategice ale comandamentului hitlerist un rol deosebit avea menținerea pozițiilor din România; „prin poziția sa geografică, prin resursele sale și prin căile de comunicație, România constituia pentru Germania un bastion deosebit de important, o poziție-cheie atât pentru operațiile ei pe frontul de est, cât și pentru dominarea Balcanilor și în genere pentru războiul pe care-l purta împotriva Națiunilor Unite” — scriau generalul Cochet și lt. colonel Paquier²².

Catastrofa armatei germane din România a fost însoțită, pe lângă pierderea aliniamentelor favorabile de pe teritoriul românesc, și de prăbușirea frontului nazist din sud-estul Europei. Declanșând luptele împotriva trupelor germane, forțele insurecționale au luat totodată măsuri și au creat o atare situație care a zădărnicit intențiile naziștilor de a folosi linia fortificată în zona Carpaților orientali pînă la curbura lor, apoi în zona Focșani — Nămoloașă — Galați și în continuare pe Dunăre pînă la vărsarea ei în Marea Neagră, lăsînd astfel liberă trecerea trupelor sovietice prin această zonă. De asemenea, ca urmare a atacurilor forțelor insurecționale române, comandamentul german a pierdut o serie de aliniamente succesive de apărare ce puteau fi organizate în sudul României de-a lungul unora dintre cursurile de apă perpendiculare pe direcția de ofensivă sovietică. În urma insurecției victorioase au fost dejucate, de asemenea, și încercările naziste de a organiza apărarea pe cel de-al doilea aliniament de însemnătate strategică din România, și anume pe Carpații meridionali. Forțele insurecționale au curățit trecătorile carpatine de trupele germane și, prevăzînd intențiile lor, au organizat acoperirea trecerilor prin munți împotriva tentativelor naziste de a le ocupa. Acțiunile defensive ale trupelor române și concentrarea rapidă în Transilvania a trupelor române și sovietice au creat pericolul încercuirii forțelor inamice care încercaseră să se apropie și să se instaleze în apărare pe Carpații orientali și meridionali, obligîndu-le să se retragă. În acest fel, întregul plan hitlerist de apărare pe Munții Carpați s-a năruit²³.

Curățînd teritoriul țării, forțele insurecționale au lichidat implicit bazele militare terestre, aeriene, maritime și fluviale germane, le-au tăiat căile de comunicații ce treceau prin această zonă. Ca urmare, raza de acțiune a trupelor hitleriste s-a redus, Germania a pierdut o ieșire la Marea Neagră și controlul nestingherit pe Dunăre, cea mai importantă arteră de circulație pe apă ce străbate Europa Centrală și de sud-est.

²¹ *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, Edit. politică, București, 1975, p. 50.

²² *Cahiers France-Roumanie*, nr. 5, din septembrie—octombrie 1946, p. 40; cf. *AIIP*, nr. 4/1964, p. 24.

²³ V. colonel Vasile Gherghescu, *Însemnătatea internațională a insurecției naționale antifasciste din august 1944*, în *Buletinul Academiei Militare*, nr. cit., p. 69—77.

În desfășurarea mării strategii a războiului, pierderea aliniamentelor favorabile de apărare strategică de pe teritoriul României a avut grave repercusiuni pentru Germania hitleristă, contribuind la apropierea înfrîngerii ei definitive. Pe de altă parte, insurecția națională antifascistă victorioasă a creat posibilități favorabile trupelor sovietice pentru a întreprinde acțiuni ce au depășit cu mult prevederile operațiunii Iași — Chișinău. Datorită insurecției și acțiunilor rapide ale forțelor insurecționale, trupele sovietice au putut face un salt de circa 600 km, din Moldova pînă în sudul României și în Podișul Transilvaniei, unde împreună cu trupele române au dus lupte grele pentru eliberarea întregului teritoriu al țării.

Ofensiva sovietică din zona Iași — Chișinău, insurecția națională română, urmate de dezastrul armatei naziste din România, au dus la destrămarea și prăbușirea frontului german de sud-est, cu multiple consecințe militare, politice și economice. Situația creată la aripa de sud a frontului nazist a periclitat situația de ansamblu a forțelor fasciste, începînd cu cele din sudul Poloniei și pînă la cele din sudul Greciei, din Peloponez și insulele Mării Egee. Hitleriștii s-au văzut nevoiți să încerce, cu resturile trupelor scăpate din dezastrul de pe teritoriul României, cu trupe noi ce au mai putut fi adunate în grabă și cu armata horthystă, să constituie un nou front pentru a acoperi flancul trupelor aflate în Polonia, a opri înaintarea armatelor sovietice și române spre Ungaria și Cehoslovacia, și a restabili legătura cu grupurile de armată „F” și „E” care acționau în Balcani. Încercarea a fost sortită eșecului. Iar, ca urmare, comandamentul german a fost silit să efectueze o evacuare precipitată a forțelor sale din sudul Peninsulei balcanice, în condiții grele, sub loviturile tot mai puternice primite din partea mișcărilor de eliberare națională din țările respective (Iugoslavia, Grecia, Bulgaria, Albania).

Insurecția națională română a creat o situație favorabilă trupelor aliate pentru a duce operațiuni militare ofensive rapide în această zonă și a face joncțiunea cu mișcările de eliberare națională din sud-estul Europei. Ca urmare, Hitler a fost nevoit să abandoneze direcția strategică spre sud, neavînd posibilități de a o apăra. Astfel armata sovietică a putut înainta în Bulgaria fără a întîmpina rezistență, iar ulterior trupele engleze au putut desanta în Grecia părăsită de trupele hitleriste. Desigur, insurecția din septembrie 1944 a poporului bulgar a contribuit și ea la hotărîrea Germaniei de a abandona această direcție strategică.

Ajunghînd la granița Iugoslaviei, trupele sovietice s-au angajat pe a doua direcție strategică, de sud-est, deschisă de insurecția din România. Pe această nouă direcție au acționat, după insurecția din septembrie, și trupele bulgare. Acțiunile militare sovietice în această zonă au fost în mod hotărîtor înlesnite de luptele și victoriile armatei de eliberare națională din Iugoslavia, de sub conducerea mareșalului Tito. Operațiile pe această direcție strategică au creat pericolul încercuirii trupelor germane din sudul Balcanilor, fapt care a accelerat retragerea acestora. Pe a treia direcție strategică, spre Ungaria și Cehoslovacia, s-au angajat trupele frontului II Ucrainean și trupele române.

Luptele angajate pe aceste noi direcții strategice au pus Germaniei hitleriste probleme dificile: i-au lungit spre sud frontul de apărare și i-au

consumat o parte însemnată de forțe, apropiind deznodământul cunoscut²⁴.

Întorcînd armele împotriva Germaniei hitleriste, România și-a pus întregul potențial economic în slujba obținerii victoriei definitive asupra fascismului. Pentru Germania, pierderea resurselor economice românești a reprezentat o dureroasă lovitură pe plan economic. Ea nu a mai putut dispune de petrolul, produsele agroalimentare și diferitele materii prime pe care le jefuia de la poporul român, fapt ce a afectat puternic economia celui de al III-lea Reich. Mașina de război germană, în cadrul căreia aviația, tancurile și motorizatele aveau o pondere însemnată, a resimțit în mod serios lipsa de petrol.

Insemnătatea internațională a insurecției românești a constat nu numai în acele consecințe care s-au răsfrînt direct asupra situației militare din sud-estul Europei, ci și în influența politico-morală exercitată asupra luptei de eliberare din alte țări aflate sub dominația hitleristă. Ea a avut un efect moral stimulator asupra forțelor antifasciste și demoralizant pentru hitleriști și acoliții lor.

Documentele vremii și istoriografia au consemnat faptul că acțiunea României a accentuat criza politică a regimurilor fasciste din Bulgaria și Ungaria. Forțele patriotice din aceste țări, precum și din Grecia, Albania, Iugoslavia și Cehoslovacia, au fost substanțial încurajate prin acțiunea patriotică victorioasă a românilor. În manifeste și presa ilegală din Bulgaria, Ungaria și Cehoslovacia, insurecția din România era popularizată și folosită ca mijloc de propagandă, partidele comuniste și alte forțe patriotice din aceste țări chemînd masele să urmeze exemplul românilor, să intensifice lupta de eliberare de sub jugul fascist. Influența insurecției române s-a resimțit și în Finlanda, fapt atestat de presa vremii²⁵.

Trecerea României de partea coaliției antihitleriste, cu consecințele ei, a afectat starea moral-politică a unor unități hitleriste și însăși a populației germane. Posturile de radio și presa nazistă făceau apel la păstrarea calmului, la menținerea moralului etc. Insurecția națională antifascistă română, pe lângă implicațiile politice create Germaniei hitleriste în relațiile ei cu țările pe care le domina, a provocat derută și furie în rîndurile căpeteniilor hitleriste. Keitel și Guderian s-au văzut nevoiți să dezvăluie lui Hitler semnificația și consecințele acțiunii poporului român, raportîndu-i: „capitularea României, pe lângă consecințele imediate de ordin militar, a produs în același timp și o răsturnare de fronturi extrem de periculoasă, ce va duce la pierderea teritoriului nu numai al României, ci și al Bulgariei, Iugoslaviei și Greciei, punînd în pericol toată armata germană din Balcani. Pe lângă pierderea pozițiilor din Carpați, pierderea grînarului și petrolului românesc constituie o altă mare și grea lovitură în urma căreia armatele ruse vor putea ajunge în vreo cîteva săptămîni în fața Budapestei“. Ca atare, ei propuneau lui Hitler luarea tuturor măsurilor „ca România să dispară de pe harta Europei și poporul român să dispară ca națiune“²⁶. Importanța politică și strategică a insurecției națio-

²⁴ *Ibidem.*

²⁵ *Ibidem.*

²⁶ *Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., fond Casa regală, dos. 12 bis/1945; cf. col. Vasile Gherghescu, art. cit., p. 75.*

nale române a fost evidențiată pe plan internațional. Astfel, referindu-se la importanța insurecției armate antifasciste din România, postul de radio Moscova spunea într-un comentariu transmis la 25 august 1944: „Ieșirea României din Axă are importanță covârșitoare nu numai pentru această țară, ci pentru întreaga regiune a Balcanilor, deoarece prin această lovitură se prăbușește întregul sistem de dominație germană din sud-estul Europei”²⁷. În același sens, relatea și radio Londra, la 24 august 1944: „Întregul front german din Balcani se va prăbuși... Drumul spre Bulgaria, Iugoslavia de est și Ungaria este deschis. De asemenea, Dunărea este nu mai puțin deschisă Armatei Roșii, iar cîmpia Bulgariei și Budapesta sînt direct amenințate”²⁸. „Vocea Americii” aprecia că „atunci cînd se va scrie istoria, actul de la 23 August va fi consemnat ca un factor important în desfășurarea acestui război”²⁹. „Întoarcerea armelor de către România — scria *Le Figaro* din 30 august 1944 — constituie fără îndoială lovitura cea mai grea pe care Germania a primit-o în această regiune a Europei. Întii pentru că aceasta o privează definitiv de ultimele rezerve de petrol, pe care bombardamentele neîncetate le lăsaseră intacte. Apoi pentru că, cu concursul României, accesul către Cîmpia Ungară devine mai ușor pentru armatele ruse și prin Cîmpia Ungară se pătrunde ușor în Austria... Chiar de acum, Germania a pierdut cea parte din această regiune a Europei pe care pretindea că o domină”. O înaltă apreciere a insurecției este exprimată în Decretul Sovietului Suprem al U.R.S.S. din 6 iulie 1945, prin care se conferea șefului statului român, regele Mihai, Ordinul „Victoria” pentru actul curajos al cotelurii hotărîtoare a politicii României spre ruptura cu Germania hitleristă și alianța cu Națiunile Unite, în clipa cînd încă nu se precizase clar înfrîngerea Germaniei³⁰.

Victoria insurecției naționale antifasciste și antiimperialiste din august 1944, organizată și condusă de Partidul Comunist Român, răsturnarea dictaturii antonesciene, intrarea României, începînd cu seara zilei de 23 August 1944, cu întregul său potențial de luptă militar și economic, în războiul dus împotriva Germaniei hitleriste, au făcut să crească prestigiul internațional al României, al forțelor progresiste ale poporului în frunte cu partidul comunist.

Evenimentele istorice din august 1944 au relevat cu deosebită pregnanță meritul P.C.R., inițiatorul, organizatorul și conducătorul insurecției armate. Bazîndu-se pe învățătura materialismului istoric și propria-i experiență de luptă, încrezător în capacitatea și forța maselor populare, Partidul Comunist Român s-a orientat just în împrejurările grele și complexe din momentul istoric dat, asigurînd victoria insurecției și maximum de contribuție a poporului român la nimicirea fascismului, o cauză care avea în același timp un caracter profund patriotic și internaționalist.

În urma insurecției victorioase și a efortului de război al țării, România și-a redobîndit independența națională și sub conducerea Partidului

²⁷ *20 de ani de la eliberarea României*, Edit. politică, București, 1964, p. 27—28.

²⁸ *AIIP*, nr. 4 din 1964, p. 28.

²⁹ *20 de ani de la eliberarea României*, p. 28.

³⁰ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilaterale dezvoltate*, vol. 4, p. 374.

Comunist Român a pornit pe calea „unei noi istorii a patriei noastre — istoria împlinirii idealurilor de dreptate socială și națională, pentru care au luptat nenumărate generații de înaintași, a cuceririi depline a independenței și suveranității naționale a României, a dreptului sacru al poporului român de a fi stăpîn în propria sa țară“³¹.

PETRU BUNTA — GEORGE PROTOPOPESCU

ASPEKTE DES NATIONALEN, BEWAFFNETEN,
ANTIFASCHISTISCHEN UND ANTIIMPERIALISTISCHEN
AUFSTANDES VOM AUGUST 1944

(Zusammenfassung)

Ausgehend von der im Programm der R.K.P. verzeichneten historischen Wirklichkeit, heben die Verfasser hervor dass die von der R.K.P. eingeleiteten, organisierten und angeführten Ereignisse vom August 1944 in Rumänien unter komplexen internationalen Begebenheiten durchgeführt wurden und einen glorreichen, jahrhundertewährenden Kampf für nationale und soziale Befreiung krönen.

Im verwickelten Kontext der inneren und äusseren Lage die die zweite Kriegshälfte kennzeichnen gelang es der R.K.P. alle patriotischen Kräfte, einschliesslich den Königsfalst und die Armee, um die Arbeiterklasse einheitlich zusammenzuschliessen und im Juni 1944 die Nationale Antifaschistische Front zu verwirklichen.

Unter der unmittelbaren Führung der R.K.P. verbreitete sich der am Nachmittag des 23. August in der Hauptstadt entfesselte nationale antifaschistische Aufstand im ganzen Lande. Im gemeinsamen Kampf mit der sowjetischen Armee wurde bis am 25. Oktober 1944 das gesamte Landesterritorium von der faschistischen Herrschaft befreit.

Die Verfasser unterstreichen die strategisch-politische Bedeutung der rumänischen antifaschistischen Aufstands, anhand von konkreten Bezugnahmen der Weltöffentlichkeit.

Aufgrund dokumentarischer Unterlagen wird die Entwicklung der Ereignisse einer eingehenden Analyse unterzogen, die schlussfolgert dass der nationale antifaschistische Aufstand vom August 1944 den Anfang einer neuen Epoche in der Geschichte Rumäniens andeutet: die Erringung und Festigung der vollständigen nationalen Unabhängigkeit, auf deren Hintergrund der Übergang zur sozialistischen Revolution gewährleistet wurde.

³¹ Programul P.C.R. . . . , p. 52.